

Третьякова К. В.,
Рівненський державний гуманітарний університет

ЕЛІПТИЧНІ РЕЧЕННЄВІ СТРУКТУРИ В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

У статті комплексно проаналізовано та класифіковано синтаксичну категорію “еліпсис”, причини його появи та функціонування в латинській мові класичного періоду.

Ключові слова: еліпсис, еліптичне речення, еліптований компонент.

В статье комплексно проанализировано и классифицировано синтаксическую категорию “эллипсис”, причины его появления та функционирования в латинском языке классического периода.

Ключевые слова: эллипсис, эллиптическое предложение, эллиптический компонент.

The article provides a comprehensive analysis of ellipsis as syntactic category and the conditions that cause this phenomenon in Latin.

Key words: ellipsis, elliptical sentence, elliptical component.

Не зупиняючись на історії вивчення еліпсису, як вербально-лінгвального засобу економії та компресії мовних засобів, відмітимо тривалий інтерес до нього з боку вчених. Дослідження XIX та наступних століть вивели еліпсис з “імли метафізики” (*mists of metaphysics*) [4, 1] на наукову площину.

Метою праці є спроба, застосовуючи сучасні методи та методологічні підходи до даного феномена, дослідити еліпсис в латинській мові класичного періоду. З огляду на специфіку матеріалу, а також в силу сталої традиції класифікувати види еліптичних конструкцій з позицій синтаксичної функції редукованого компонента (вільної, незаміщеної позиції у синтагматичному ланцюжку висловлювання), досягнення окресленої мети передбачає виконання основного завдання: виявлення найуживаніших типів й тенденцій репрезентації еліптичних речень у латинській мові.

Об'єктом аналізу виступають синтаксичні конструкції з еліптованими компонентами (на прикладах з творів Горация, Цицерона, Сенеки).

Містичну присутність еліпсису в латинській мові вперше, у 1870 році, з позицій чіткого й фундаментального (*plain and substantial*) синтаксису заперечив проф. Гудвін у праці *Moods and Tenses* [4, с. 1]. Дж. Гріноу (*J. B. Greenough*) пояснює це розкриттям граматичної природи дієслівної категорії способу та посиленням інтересу до статусу умовних реченневих структур, зокрема, ірреального типу з *ut* або *utinam*. Нова можливість дати пояснення явищу еліпсису викликала ефект посмішки Чеширського Кота: Кота немає, а посмішка є; еліпсис в мові не бути не повинен, але він є [4, с. 1]. У структурі виразів *Unde mihi lapidem?* – Де я міг би взяти камінь? відсутні керуючі дієслова, але зміст запитання залишається зрозумілим, найголовніше – однозначним, отже необхідності у випущених, невербалізованих словах, ані граматичної, ані логічної немає. Луї Воше (*L. Vaucher*) у праці *Traité de syntaxe latine* визнає еліпсис “прикрашеним синтаксисом” (*syntaxis ornata*), стилістичним “орнаментом” мови. [6, с. 452] Автор *A Grammar of Latin language* 1832 року К.Г. Цумпт (*C.G. Zumpt*), відносячи еліпсис до граматичних фігур (*grammatical figures*), визначає його, як “упущення будь-якого слова, що становить частину виразу, або, якщо необхідно, з метою скоротити її за правилами синтаксису”. [7, с. 413] (пор. сучасні тлумачення еліпсису: “пропуск будь-якого члена або компонента речення, який легко відновлюється з контексту” [3, с. 53]).

В. Коломийцева, аналізуючи синтаксичні категорії повноти/неповноти реченневих структур, визнає еліптичне речення “синонімом-дублетом до терміна “неповне речення”” [2, с. 259]. Отже, граматична форма еліптичних речень є узуальною, обумовленою синтагматичними зв'язками слів, певною сталістю виразів, відомою більшості комунікантів. Еліптовані речення – “полівалентні надчастотні тексти, що традиційно піддаються редукції ... семантично повні, тобто зрозумілі ...” [2, с. 260].

Сталу традицію класифікувати еліптичні конструкції за синтаксичними функціями випущеного компонента, так званої “незаміщеної синтаксичної позиції”, вважаємо прийнятною для аналізу функціональних видів еліпсису в латинській мові. На основі комунікативно-семантичної ролі в умовах синтагматичного контексту, побудованого за синтаксичними правилами простого речення, еліптоване речення вербалізує відносно актуальну частку змісту, здатну з'єднати комунікативно-синтагматичний “ланцюжок”. Щодо формально-семантичної структури простого речення ці фрагменти змісту реалізуються різними компонентами: словами, словоформами тощо. (див. [1])

У працях Л. Воше та Ф. Левере еліптовані реченнєві структури описано за граматичним принципом: частини-мовною приналежністю та синтаксичною роллю [5; 6].

1) еліпсис підмета, що являє собою невербалізований суб'єктний компонент. Як зазначає Л. Воше найчастіше еліптувалися іменники *homines* (люди) та *volgo* ((простий) народ), зокрема у висловах типу: *Dicunt, tradunt, ferunt etc.* – Говорять, передають, розповідають тощо. (Тут і далі переклад – К.Т.)

Neque opera tectorio exornari sepulcra, nec Hermas hos, quos vocant, imponi (Athenis) licebat. (Cic. De Leg. II, 26) – Ані покривати штукатуркою, ані встановлювати, так звані, герми, не дозволялось. У варварських іменах еліптувався іменник *filius*: *Darius Hystaspis* (Дарій I, син царя Гістапа), *Ptolomaeus Lagi* (Птоломей, син Лага). Латинській мові такі пропуски були невластиві, за винятком іменника *uxor* (= *filia*) *Terentia Ciceronis* – Теренція, дружина Цицерона.

2) еліпсис нерелізованих об'єктних зв'язків (обставинних компонентів тощо), виражених іменниками:

– *aedes* та *templum* (храм): *Valerius mihi scripsit quemadmodum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses.* (Cic. Ad Fam. XIV, 2) – Валерій, написав мені, ... як [тебе] вели від храму Вести до банку Валерія.

Locus (місце), *tempus (ex quo)* (час (з якого)): *Erit aliquando quum mei memineris*. – Настане колись час, коли ти мене згадуватимеш.; *pars (tertia)* (частина (третя), *partes (primae vel secundae)* (частини (перша або друга)), *aqua (calida vel frigida)* (вода (тепла або холодна)): *Ex labore sudanti frigidae potio perniciosissima*. – Для спітнілого від роботи пиття холодної води є найзгубнішим.

Caro (ferina, canina) (м'ясо (дичина, собачатина), *mare (altum)* (море (глибоке)), *ordo (in quattuordecim sedere)* (стан (сидіти на 14 ряду, тобто належати до стану вершників)), *modius* (модій, міра ваги сипучих тіл) (*Millia frumenti tua triveril area centum* (Нор. Via) – Хай у тебе на току намолотять сто тисяч мір хліба); *pretium* (ціна) (*Magno vendi*. – Я продав за високу ціну.).

3) еліпсис дієслова-присудка, викликаний синтаксичним паралелізмом або повтренням лексично-сталого складу:

Fratris filius mihi placet, sororis displacet. – Друг брата мені подобається, сестри – ні.

Terentii fabulas studiose lego, Plautinis minus delector. – Я старанно читаю твори Теренція, твори Плавта мені подобаються менше. (пор. *Terentii fabulis magnopere delector, Plauto longe minus*. – *Libros Platonis lego, multum ab Aristotele dissidentes (Aristotelis libros / ab Aristoteleis)*).

4) еліпсис повнозначного компонента складного дієслівного присудка:

Vibulus, domo abditus, nihil aliud [facit] quam per edicta obnuntiavit. (Suet. Caes. 20) – Бібул, замкнений вдома, нічого не робив внаслідок оголошеного припису.

Vincam tamen silentium, et si nihil aliud [facit] certe gemitu interpellabo. (Curt. 4,6) – Але я примушу його перервати мовчанку, і якщо [не слова], то хоча б витягну з нього стогони.

Pertinere у виразах *nihil ad me* (стосуватися мене); *nihil ad rem* (стосуватися справи) *Quid hoc ad Epicurum?* (Cic. In Pis. 28) – Як це стосується Епікура?

Quo mihi fortunam si non conceditur uti? (Нор. Epist. I, 5, 12) – Для чого мені багатство, якщо я не можу ним насолодитися по-справжньому?

4а) еліпсис "нульових дієслів": *inquit, ait, dicit (Scite enim Chrysippus, ut clipei causa involucrem vaginam autem gladii, sic praeter mundum cetera omnia aliorum causa esse generata*. (Cic. de Nat. Deor. II, 14) – Хрисіп тонко підмітив, що як чохол виготовлений заради щита, піхви – заради меча, так само все решта, крім світу, зроблене лише заради чогось іншого. *est, sunt*:

Summum jus, summa injuria. (Cic. De Off. I, 10) – Вища законність – вище беззаконня.

5) еліпсис слів (займенників, прислівників, прийменників, сполучників) із факультативною валентністю:

ut (ut opinor, ut puto, ut credo): Male, credo, mererer de meis civibus, si ad eorum cognitionem divina illa ingenia transferrem (Cic. De Fin. I,8) – Невже цим я б погано прислужився своїм співгромадянам, якби познайомив з цими божественними талантами.

б) еліпсис декількох компонентів структури, в яких еліпсис уподібнюється до таких засобів актуалізації змісту, як інверсія, лексичні повтори, ідіоматизм:

Quid? Quod? = dicam de eo (я говорю про це): *... facile intellegi possit animum et videre et audire, non eas partis quae quasi fenestras sint animi: quid, quod eadem mente res dissimillimas comprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum?* (Cic. Tusc. I, 20) – ... легко можна уявити собі, що бачить і чує власне душа, а не частини тіла, які слугують їй ніби віконечками: але ними ми сприймаємо найрізноманітніші речі, так як колір, смак, спеку, запах, звук?

Класифікація видів еліпсису в латинській мові, систематизований та адекватний опис цього явища з позиції сучасної методології, дозволяє зробити наступні висновки: 1) еліпсис – універсальний загальномовний синтаксичний засіб; 2) брак чітких критеріїв еліптичності призводить до термінологічного хаосу та розмаїття класифікацій; 3) еліптичний пробіл є рівним повноцінним мовним формам; 4) функціонування еліптованих структур не затемнює зміст, а виступає засобом економії мовних засобів.

На основі вище викладеного, видаються перспективним дослідження різних аспектів теорії еліпсису, зокрема в класичних мовах.

Літератури:

1. Джумалиева Г. К. Види еліпсису в різноструктурних мовах // Труды преподавателей. Вестник БГУ. – № 19. – 2007. – Режим доступу до джерела : http://nbisu.moy.su/load/dzhumalieva_g_k_vidy_ellipsisa_v_raznostrukturnykh_jazykakh.

2. Коломийцева Вікторія. Найменування еліптичних конструкцій в системі лінгвістичної термінології // Вісник : Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет "Львівська політехніка", 2008. – № 620. – С. 258-263.

3. Михалечик О. І. Теоретичні основи та принципи дослідження еліпсису в мовознавстві // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки. – № 5. – 2009. – С. 52-55.

4. Greenough J. B. On Ellipsis in Some Latin Constructions. – Harvard Studies in Classical Philology. – Vol. 12, 1901. – P. 1-5.

5. Leverett Frederick P. The new Latin tutor, or, Exercises in etymology, syntax and prosody : compiled chiefly from the best English works. – Boston : Hilliard, Gray, Littke and Wilkins. – 1831. – 350 p.

6. Vaucher Louis. Traité de syntaxe latine: précédé de remarques sur les parties du discours. – Geneva – Paris, 1827. – 506 p.

7. Zumpt K. G. A grammar of the Latin language translated from the German with additions by the Rev. John Kenrick, M.A. – Third edition. – London : printed for B. Fellowes, Ludgate Str. – 1822. – 490 p.